

VERLOOP EN RECHTEN

WERKKAART 1

Gebruik deze werkkaart om je te informeren over het verloop van de seksuele ontwikkeling van jongeren.

3 DOMEINEN VAN SEKSUELE ONTWIKKELING

1. BIOLOGISCH EN FYSIEK

- Groei van de geslachtsdelen en geslachtskenmerken
- Lichaamsverzorging
- (Cosmetische) chirurgie
- Lichamelijke stoornissen

2. PSYCHOSOCIAAL

- Seksueel gedrag
- Seksuele gevoelens
- Seksuele oriëntatie
- Genderidentiteit
- Genderstoornissen
- (Seksuele) relaties
- Lichaams- en zelfbeeld
- Invloed van beelden in media

3. REPRODUCTIEF

- Vruchtbaarheid
- Voortplanting
- Anticonceptie
- Gezinsvorming

SEKSUELE RECHTEN VAN DE MENS

De domeinen van seksuele ontwikkeling sluiten aan bij de seksuele rechten van de mens. Deze gelden ook voor jongeren. Bij verschil van inzicht over seksualiteit kunnen deze rechten een kader vormen:

- Hoogst haalbare standaard van **seksuele gezondheid**
- **Toegang tot voorzieningen** als anticonceptie, veilige abortus en seksuologische hulp
- Toegang **betrouwbare informatie** over seksualiteit
- Seksuele en relationele **vorming**
- Vrije **partnerkeuze**
- Respect voor **lichamelijke integriteit**
- Zelf besluiten om wel of niet **seksueel actief** te zijn
- **Seksuele relaties** met wederzijdse instemming
- **Huwelijk** met wederzijdse instemming
- Zelf besluiten om wel of geen **kinderen** te krijgen

AANDACHT VOOR SEKSUELE ONTWIKKELING

Als jeugdprofessional:

- Geef je actief informatie, advies en begeleiding bij de seksuele ontwikkeling aan jeugdigen en/of ouders/opvoeders.
- Sluit je aan bij de leefwereld, ontwikkelingsfase en competenties van jeugdigen.
- Plaats je de seksuele ontwikkeling binnen het perspectief van de hele ontwikkeling.
- Ben je alert op signalen om (later) ook gevoeligere onderwerpen als seksuele oriëntatie, genderidentiteit en grensoverschrijding te bespreken.

ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING

Wanneer hebben jongeren extra aandacht of begeleiding nodig bij hun seksuele ontwikkeling?

DRAAGKRACHT EN DRAAGLAST

Voor jongeren in de jeugdhulp en jeugdbescherming komt het goed doorlopen van seksuele ontwikkeling bovenop het omgaan met problemen thuis, op school of in de wijk. De draaglast kan dan te groot worden in verhouding tot de draagkracht, zeker in de puberteit.

SEKSUELE GEZONDHEIDSRISICO'S

Hebben jongeren voor hun 16e jaar emotionele verwaarlozing en psychische of fysieke mishandeling meegemaakt? Dan zijn ze vaak eerder seksueel actief, hebben vaker te maken met onbedoelde zwangerschap en een grotere kans op negatieve ervaringen met sexting of seksueel geweld. Een verstoorde relatie met ouders, negatieve opvattingen over anticonceptiegebruik van leeftijdsgenoten, andere problemen in het gezin (armoede, geweld, drugsgebruik) of het niet opgroeien in het eigen gezin kan seksuele gezondheidsrisico's met zich meebrengen.

Zie ook tabel 3, in hoofdstuk 2 van de richtlijn.

SPECIFIEKE GROEPEN JEUGDIGEN

Zijn jongeren al op jonge leeftijd seksueel actief, laagopgeleid of hebben ze een licht verstandelijke beperking (LVB)? Dan hebben ze meer kans op soa/hiv, onbedoelde zwangerschap of seksuele dwang. Dit geldt ook voor jeugdigen met een ontwikkelingsstoornis of psychische problematiek. Ondersteuning van de seksuele ontwikkeling van deze jongeren vraagt om een specifieke aanpak.

Zie ook hoofdstuk 3 van de richtlijn.

ONDERSTEUNING WERKKAART 2

Gebruik deze werkkaart om jongeren jongeren bij hun seksuele ontwikkeling te ondersteunen.

WAT KUN JE ALS JEUGDPROFESSIONAL DOEN?

Ouders en jongeren vinden het vaak lastig om zelf over seksualiteit te beginnen of om hulp te vragen. Neem daarom als jeugdprofessional het initiatief. Wat moet je daarvoor doen?

- Zorg voor **voldoende kennis** over seksuele ontwikkeling
- Streef naar een **professionele houding, veilige omgeving** en **vertrouwd klimaat**
- Maak **seksualiteit bespreekbaar**
- Maak **gevoelige thema's bespreekbaar**
- Ga zorgvuldig om met **verschillende waarden en normen** en seksuele en relationele behoeften
- Duid **seksueel (grensoverschrijdend) gedrag** en **seksuele risico's**

Het BETTER model

Het BETTER model ondersteunt jeugdprofessionals om seksualiteit bespreekbaar te maken.

- B**ring up Begin er over: in een gesprek, vragenlijst, op de website. Laat zo zien dat het een onderwerp van gesprek is.
- E**xplain Leg uit dat seksualiteit een onderdeel van het leven is en besproken kan en mag worden.
- T**ell Vertel dat je regelmatig terugkomt op het onderwerp. Het verdwijnt niet als nu niet het juiste moment is.
- T**ime Neem de tijd als er wel iets over te vertellen valt.
- E**ducatie Zorg voor heldere informatie en psycho-educatie.
- R**ecord Noteer in het dossier dat het thema besproken is en wordt.

De LOVE regel

De LOVE-regel biedt ouders handvatten bij de seksuele opvoeding van hun kind.

- L** et op uw kind Motiveer ouders om het seksuele gedrag van hun kind in de gaten te houden. Geef tips hoe ze kunnen anticiperen op de volgende fase.
- O** pen communicatie Moedig ouders aan om open met kinderen te praten over relaties en seksualiteit en geef informatie over geschikte gespreksonderwerpen.
- V** oorbeeld geven Ouders zijn altijd een voorbeeld voor hun kind. Voor een positieve seksuele ontwikkeling is het belangrijk dat een kind zich kan spiegelen aan ouders die respectvol en liefdevol met elkaar en anderen omgaan.
- E** r zijn voor uw kind Voor zowel kinderen als jongeren is het belangrijk dat de thuissituatie warmte, veiligheid en bescherming biedt. Moedig ouders aan kinderen te knuffelen, wensen en grenzen van hun kind serieus te nemen. En hun kind te begrenzen en corrigeren bij ontoelaatbaar seksueel gedrag.

CULTUURSENSITIVITEIT

WERKKAART 3

Gebruik de tips op deze werkkaart om seksualiteit bij jongeren met een andere culturele achtergrond bespreekbaar te maken.

MAAK HET BESPREEKBAAR: 15 TIPS

1. ERKEN JE EIGEN CULTUUR

Iedereen heeft een eigen culturele achtergrond. Ook jij. Dit heeft gevolgen voor hoe je denkt over seksualiteit.

2. GEEF VERTROUWEN

Wees gevoelig voor verschillen tussen mensen. Heb aandacht voor diversiteit en vermijd het denken en handelen vanuit stereotypen. Zo voorkom je dat een cliënt zich veroordeeld of niet gezien voelt.

3. WEES SENSITIEF

Veel mensen praten niet makkelijk over seksualiteit. Wees je hiervan bewust. Voor de ene culturele groep kan dit sterker gelden dan voor de andere.

4. VOORZICHTIG MET PERSOONLIJKE VRAGEN

Stel niet direct persoonlijk vragen. Besteed aandacht aan het opbouwen van een vertrouwensband door bijvoorbeeld eerst vragen over seksualiteit in het algemeen te stellen.

5. ERKEN CULTUUR EN LEVENSBESCHOUWING

Een cliënt weet precies wat er wel en niet kan of gepast is in haar of zijn cultuur. Respecteer en benut die kennis.

6. KIJK VOORBIJ CULTUURVERSCHILLEN

Focus je niet alleen op cultuurverschillen. Zo voorkom je dat je andere problemen als moeizame communicatie tussen jongeren en hun ouders of opvoeders niet herkent.

7. LET OP SPECIFIEKE ONDERWERPEN

Wees je bewust van gevoelige onderwerpen als abortus, homoseksualiteit en maagdelijkheid. Besteed bijvoorbeeld aandacht aan gelijkwaardigheid tussen meisjes en jongens, seksuele oriëntatie, weerbaarheid en respect voor elkaar.

8. FEITEN OF FABELS

Laat jongeren ervaringen en betekenissen uit de eigen cultuur delen. Leg uit dat er geen 'juiste' mening of 'juiste' waarden en normen bestaan. Stuur wel bij als een opvatting als een feit wordt gepresenteerd.

9. KEN JE SAMENWERKINGSPARTNERS

Soms adviseren kerken en moskeeën over seksuele ontwikkeling en opvoeding. Beoordeel of zij dit volgens de seksuele rechten van de mens doen. Wees op de hoogte van mogelijke regionale samenwerkingspartners.

10. TAAL

Is taal een belemmering? Er zijn mogelijk regionale samenwerkingspartners. Gebruik eventueel www.zanzu.nl als ondersteuning.

11. OVERLEG MET COLLEGA'S

Soms conflicteren eigen waarden en normen met die van jongeren en/of hun ouders. Ga dan voor moreel beraad naar collega's of overleg met de aandachtsfunctionaris seksualiteit.

12. GENDERVERSCHILLEN

Er kunnen grote verschillen zijn in de seksuele opvoeding van jongens en meisjes in hetzelfde gezin. Wees hier alert op. Dit kan van invloed zijn op het gevoel van gelijkwaardigheid in relatievorming.

13. INVLOED VAN TABOES

Heersen er in een gezin taboes op seksualiteit? Dan hebben jongeren mogelijk ook een andere beleving bij ontluikende seksuele gevoelens, masturbatie etcetera.

14. ANDERE NORMEN EN WAARDEN

Gelovige jongeren of jongeren met een niet-westerse achtergrond zijn vaak met andere normen en waarden opgegroeid. Dit kan fricties en frustraties met zich meebrengen in een vrijere samenleving.

15. GEEN EXCUUS

Diversiteit is geen excuus om seksualiteit niet te bespreken.

VLAGGENSYSTEEM

WERKKAART 4

Gebruik deze kaart voor het duiden, beoordelen en bijsturen van seksueel (grensoverschrijdend) gedrag.

Met het Vlaggensysteem wordt seksueel gedrag beoordeeld aan de hand van 6 criteria en 4 beoordelingsvlaggen.

6 CRITERIA

- 1. Wederzijdse toestemming:** wil de jongere het zelf? Wil de andere jongere het ook? Vinden beide jongeren het seksuele gedrag prettig?
- 2. Vrijwilligheid:** kiest de jongere er zelf voor? Durft en kan hij of zij nee zeggen?
- 3. Gelijkwaardigheid:** zijn de jongere en de ander even sterk, oud, slim en populair? Of is er sprake van een machtsverschil?
- 4. Ontwikkelingsadequaat:** past het seksuele gedrag bij de ontwikkelingsleeftijd van de jeugdige? Doet de jongere iets waar hij/zij te jong of te oud voor is?
- 5. Context adequaat:** is het seksuele gedrag van de jongere gepast? Stoort of choqueert het anderen in de omgeving niet?
- 6. Zelfrespect:** heeft de jongere zicht op de gevolgen van zijn of haar gedrag? Neemt hij/zij risico's die schadelijke gevolgen kunnen hebben?

4 BEOORDELINGSVLAGGEN

- **Gezond seksueel gedrag = groene vlag**
Experimenteren met seksualiteit hoort bij een gezonde seksuele ontwikkeling.
- **Licht grensoverschrijdend seksueel gedrag = gele vlag**
Jongeren moeten soms nog leren welk seksueel gedrag wel of niet acceptabel is. Het benoemen en begrenzen (of afleiden) van 'licht grensoverschrijdend' seksueel gedrag is voldoende.
- **Ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag = rode vlag**
'Ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag' moet afgeleerd en bijgestuurd worden. Bijvoorbeeld door er consequenties en een waarschuwing, of een straf aan te verbinden.
- **Zeer ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag = zwarte vlag**
Bij 'zeer ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag' is ingrijpen noodzakelijk door het gedrag te verbieden en er straf of begeleiding aan te verbinden. Blijf observeren.

Meer informatie in hoofdstuk 2 en 3 van de richtlijn.

Bekijk ook de normatieve lijst op vlaggensysteem.nl/producten.

INTEGRATIE VAN VLAGGENSYSTEEM IN DE RICHTLIJN

Waar van toepassing is het Vlaggensysteem gekoppeld aan de handvatten uit de richtlijn.

1. Preventie, advies en begeleiding

Als jeugdprofessional geef je jongeren en hun ouders goede informatie over het belang van veilige, prettige en gewenste seksualiteit. De jeugdprofessional kan (met ouders) seksueel gedrag **bijsturen**, door het te benoemen, te begrenzen en uitleg te geven.

Gebruik hierbij voorleesboeken, folders, websites (zie richtlijn).

2. Bijsturen van licht en ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag - geel/rode vlag

Is er sprake van licht of ernstig grensoverschrijdend gedrag? Stuur dan bij door het gedrag te benoemen, begrenzen en uitleg te geven over een gezonde seksuele ontwikkeling. Overleg met een collega kan hierbij helpen.

Gebruik hierbij het *Vlaggensysteem*.

3. Begeleiden en behandelen van excessief seksueel gedrag

Slaat gezonde seksuele ontwikkeling om in preoccupatie, excessief seksueel gedrag of een verslaving? Dan is er sprake van excessief seksueel gedrag. Analyseer de situatie en duid de onderliggende problematiek. Eventueel met hulp van anderen. Verwijs door als het gedrag zich dagelijks, meerdere malen per dag of langer dan zes maanden voordoet. En als het gedrag het dagelijks leven belemmert.

4. Bijsturen van zeer ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag - zwarte vlag

Is er sprake van zeer ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag? Analyseer de situatie en duid de onderliggende problematiek. Eventueel met hulp van andere deskundigen, zoals gedragswetenschappers, Veilig Thuis of de zedenrecherche. Bespreek mogelijkheden voor hulpverlening en behandeling.

Zie voor verwijscriteria en signalen van (seksuele) kindermishandeling de *Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming* en volg de stappen van de *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*.

5. Verwijzing bij vermoedens van soa of onbedoelde zwangerschap

Vermoed je een soa of zwangerschap? Betrek er dan een andere hulpverlener bij, zoals een huisarts of seksuoloog. Overleg met de jongere over een soa of zwangerschapstest. Wijs op de morning-afterpil, anticonceptie en hulp en advies bij onbedoelde zwangerschap. Bespreek of de jongere de partner en/of ouders wil betrekken bij te maken keuzes. Houd daarbij rekening met wettelijke leeftijdskaders.

Gebruik bij vermoedens van een soa of zwangerschap door verkrachting of seksueel misbruik de *Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming* en volg de stappen van de *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*.

Verwijs binnen zeven dagen na een verkrachting of aanranding naar een Centrum Seksueel Geweld.